

PROSES TASARIMINA GİRİŞ [1-4]

KAYNAKLAR

1. J.M. Coulson, J.F. Richardson ve R.K. Sinnott, 1983. Chemical Engineering V: 6, Design, 1st Ed., Pergamon, Oxford.
2. M.S. Peters ve K.D. Timmerhaus, 1985. Plant Design and Economics for Chemical Engineers, 3rd Ed., McGraw-Hill, New York.
3. R.H. Perry, D. Green, 1984. Perry's Chemical Engineers' Handbook, 6rd Ed., McGraw-Hill, New York.
4. R. Turton, R.C.Bailie, W.B.Whiting, J.A. Shaeiwitz, 1998. Analysis, Synthesis and Design of Chemical Processes, 1st Ed., Prentice Hall, New Jersey.

GİRİŞ

Deneyimler, yeni tasarımlar için ortaya atılan fikirlerin ancak yüzde birinin ticari olarak uygulanabildiğini göstermiştir. O nedenle pahalıya mal olan yanlışlardan kaçınmak amacıyla tasarım problemlerine belirli bir düzen içinde yaklaşmak gerekir.

Kimya Mühendisliği Tasarım Dersleri çerçevesinde, bir prosese bakış açısı biraz daha farklıdır. Öğrencilerden istenen,

- Bir proses için kütle ve enerji denkliklerini oluşturmaları ve çözmeleri,
- Prosesde yer alan ünitelerin boyutlarını hesaplamaları,
- Akımların bileşimlerini ve diğer koşullarını hesaplamaları,
- Yatırım ve işletme masraflarını hesaplamaları,
- Prosesin karlılığını hesaplamaları istenir.

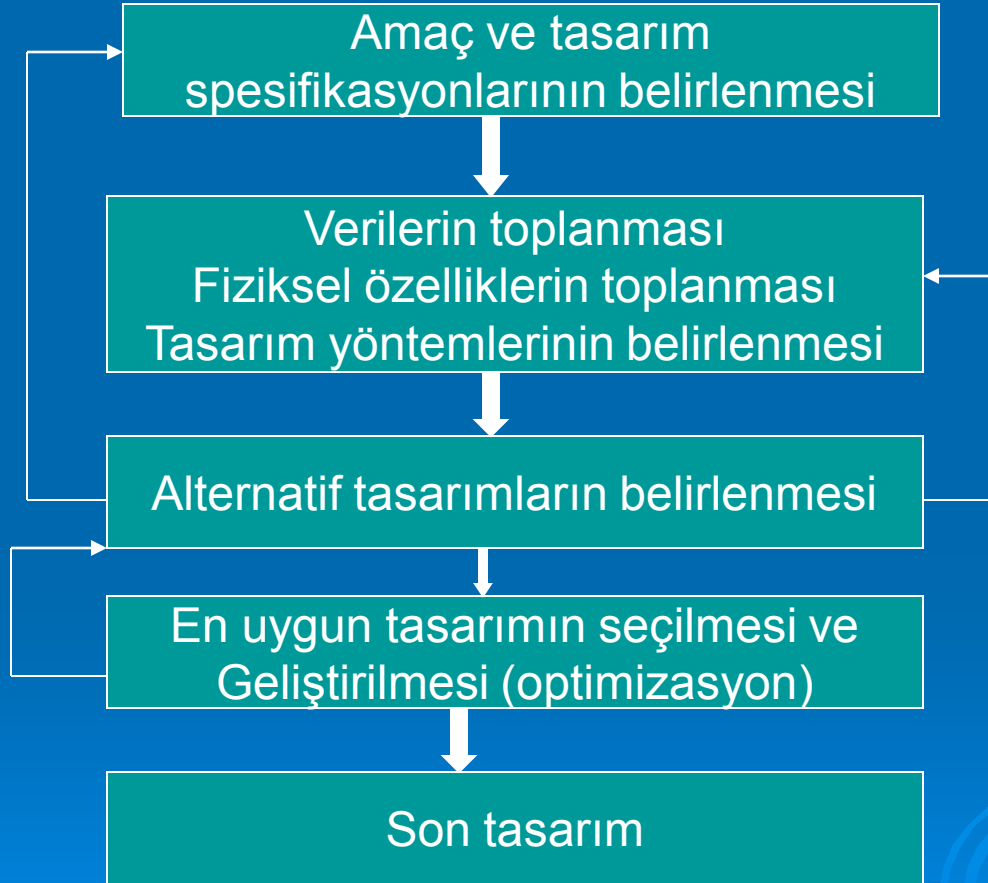
- **Amaç:** bir ürün üretmek için bir proses tasarlamak veya var olan bir üretim prosesinin kademelerinden birini geliştirmektir.
- **Mühendisler** çeşitli konulardaki bilgi ve düşüncelerini bir araya getirerek istenilen bir amaca ulaşmak için yapacakları tasarım çalışması gerçekten zevkli ve tatminkar bir uğraştır.
- Tasarımda karşılaşılan **kısıtlamaların** bazıları sabit bazıları ise değişkendir.

Kısıtlamaları iç içe geçmiş iki benzen halkası şeklinde gösterebiliriz

Tasarımda karşılaşılan kısıtlamalar

Bir tasarım çalışmasının başından sonuna kadar izlenecek adımları basit olarak aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

Tasarımın amaçları

- Amaç belirli bir ihtiyacı karşılamak için gerekli üretim prosesinin tasarımını yapmaktır.
- Tasarımcı, asıl amacının yanı sıra prosesi oluşturan ünitelerde ulaşmak istediği amaçları da belirlemelidir.
- İstekler ile gerçek ihtiyaçlar arasındaki farklar ayırt edilmelidir. İsteklerden uygun olanlar başlangıçta tasarım spesifikasyonları içerisine dahil edilebilir ve çalışmalar ilerledikçe değiştirilebilir.

Verilerin toplanması

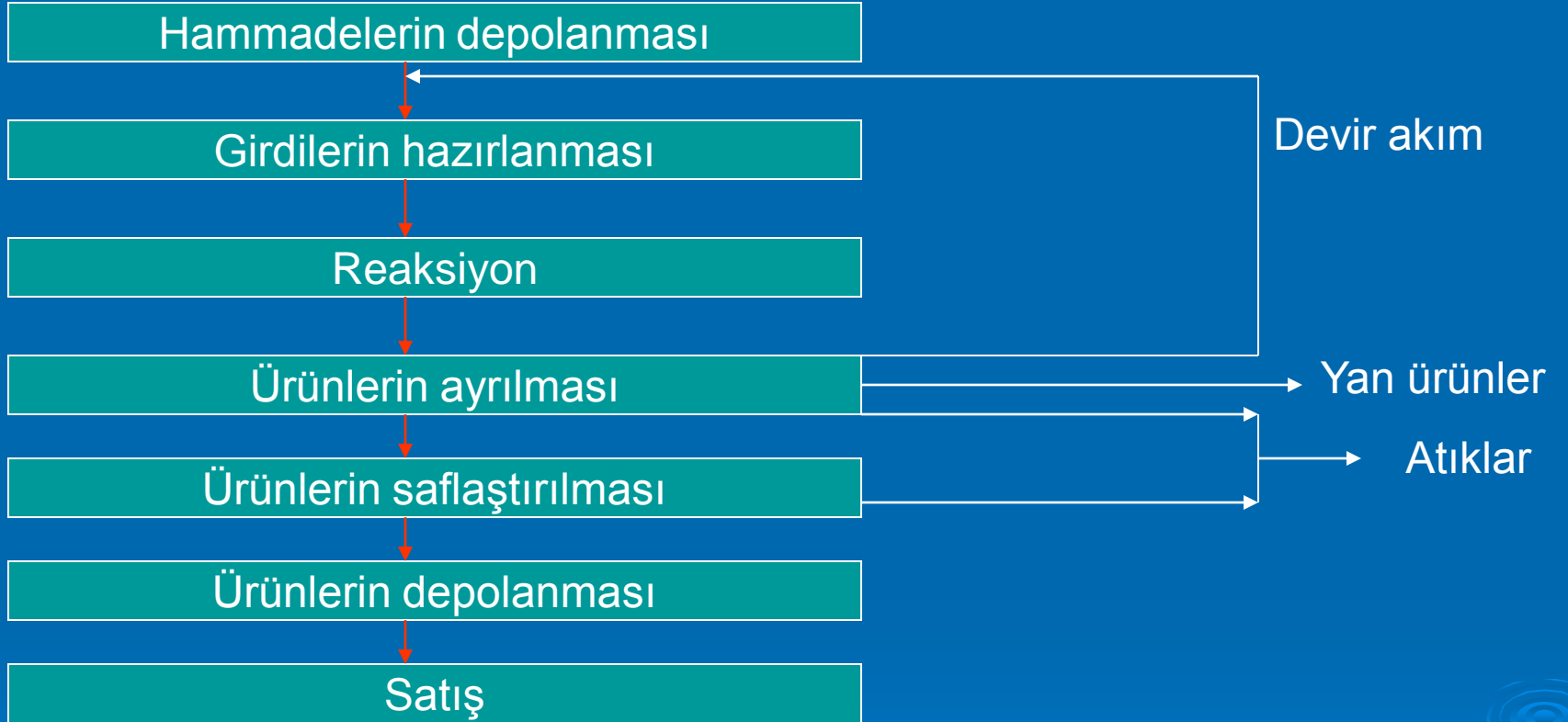
- Alternatif prosesler hakkındaki bilgilerin toplanması,
- fiziksel özelliklerin belirlenmesi,
- ekipman performanslarının saptanması,

tasarım çalışması sırasında en fazla zaman alan bir aşamadır.

O nedenle çoğu tasarım firması ilgilendikleri konularla ilgili olarak proses hakkındaki tüm bilgileri içeren veri katalokları (know-how) hazırlarlar.

Bir kimyasal üretim prosesinin anatomisi

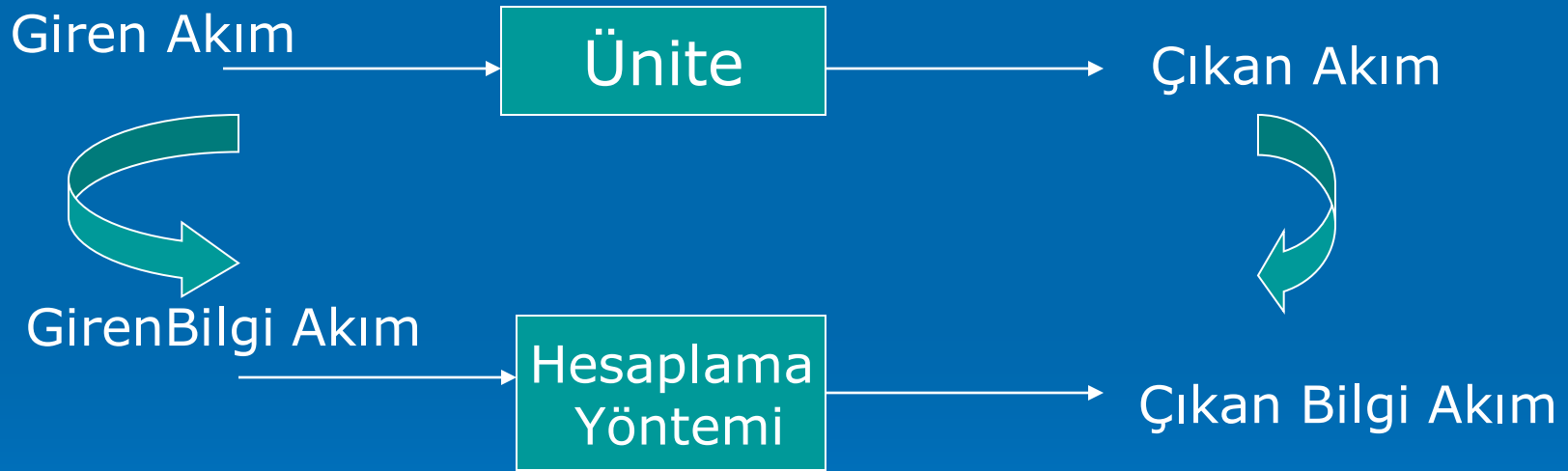
Şekil-2. Bir üretim prosesinde yer alan kademeler

Proje dökümantasyonları

- Genel yazışmalar
- Hesap dökümanları
- Çizimler
- Spesifikasyon cetvelleri
- Satın alma formları

TASARIM PROBLEMLERİNİN MATEMATİKSEL TANIMI

-Bilgi akımı, tasarım değişkenleri ve tasarım bağıntıları

➤ **Bilgi akımları**, tasarımıla ilgili değişkenlerdir.

Proses akımlarının bileşimleri, sıcaklıkları, basınçları, akış hızları ve benzeri değerlerdir

Tasarım bağıntıları;

kütle ve enerji denklikleri, termodinamik bağıntılar, Ekipman performans parametrelerini içeren denklemlerden oluşur.

Standartlar ve güvenlik parametreleri de gerekli olduğunda tasarım bağıntıları içerisinde dahil edilebilir.

Serbestlik Derecesi

Tasarım değişkenleri ile tasarım bağıntılarının sayıları arasındaki fark SERBESTLİK DERECESİ (degrees of freedom) olarak adlandırılır. Buna tasarımda kullanılan denklemler takımının varyansı da denir.

Nv : Tasarım problemindeki olası değişken sayısı

Nr : Tasarım bağıntılarının sayısı

Nd : Tasarımın serbestlik derecesi

$$N_d = N_v - N_r$$

$N_r = N_v$ ise

$N_d = 0$ olup problemin tek bir çözümü vardı.

Bu durumda gerçek bir tasarım yapmak mümkün değildir.

$N_v < N_r$,

$N_d < 0$ olduğunda problem aşırı derecede tanımlanmıştır ki burada çözüm deneme yanılma ile bulunabilir.

$N_v > N_r$,

$N_d > 0$ olduğunda sonsuz sayıda olası çözüm vardır.

Ancak bu çözümlerden bazıları anlamlıdır.

Bunlar uygulanabilir tasarımlardır.

Örnek 1- Tek fazlı proses akımı

Basit bir örnek olarak, içerisinde C adet bileşen içeren tek fazlı bir proses akımı için proses de yer alan olası değişkenler ve tasarım bağıntıları aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Değişken	Değişken sayısı
Akış hızı	1
Bileşen sayısı	C
Sıcaklık	1
Basınç	1
Akımın entalpisi	1
Toplam değişken sayısı	$N_v=C+4$

Tasarımda kullanılan bağıntılar :

1. Proses akımı içerisindeki bileşenlerin mol kesirleri toplamı veya kütle kesirleri toplamı 1'e eşittir.
2. Proses akımının entalpisi; bu akımın bileşiminin, sıcaklığının ve basıncının bir fonksiyonu olarak yazılabilir.

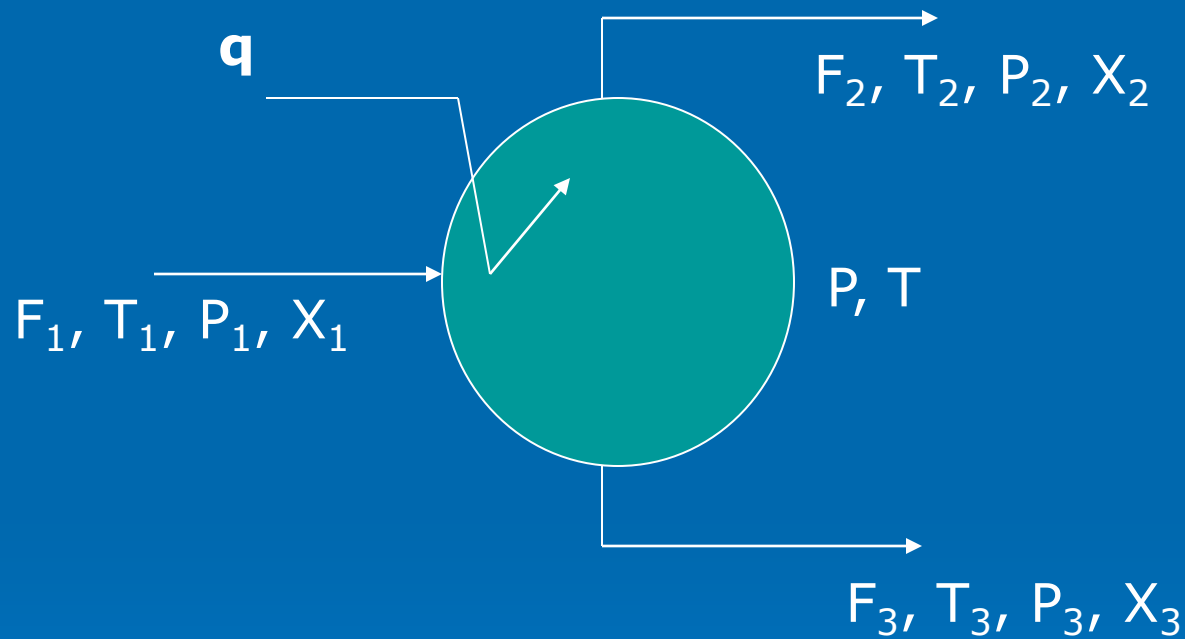
Görüldüğü gibi bu akım için iki adet bağıntı yazmak mümkündür. $N_r = 2$

Tasarımın serbestlik derecesi; $N_d = (C + 4) - 2 = C + 2$

Bu problemde, $C + 2$ adet değişkenin değerleri belirlendiğinde çözüme ulaşılmış olur.

Örnek-2 Flaş distilasyon ünitesi

Yukarıda şekli verilen flaş distilasyon ünitesinde üç adet tek fazlı akım mevcuttur.

Örnek.1. de tek fazlı bir akım için için değişken sayısı $C+2$ olarak hesaplanmıştır.

Burada üç adet akım olduğuna göre değişken sayısı $3(C+2)$ dür.

Distilasyon ünitesinin basıncı, sıcaklığı ve flaş distilasyon ünitesinin kazanına aktarılan ısı miktarı da birer değişkendir.

Değişken

Değişken Sayısı

Proses akımları için

$$3(C+2)$$

Kazan basıncı, sıcaklığı ve ısı

$$3$$

Toplam

$$3C+9$$

Bağıntıların toplam sayısı = $2C + 5$

Tasarımın serbestlik derecesi

$$Nd = (3C + 9) - (2C + 5) = C + 4 \text{ bulunur.}$$

Tek fazlı bir akımın serbestlik derecesi $C+2$ bilindiğinden

Toplam serbestlik derecesi: $(C+4)-C+2=2$ olur.

Bağıntılar	Sayısı
Madde dengesi (her bileşen için)	C
Toplam Isı dengesi	1
V-le ilişkisi	C
Kazan çıkan akım T,P ilişkisi	4
Toplam	2C+5

Flaş distilasyon ünitesi bir denge kademesi olduğuna göre bu kademeyi terk eden akımların sıcaklık ve basınçları kademenin sıcaklık ve basıncına eşittir.

$T_2 = T, P_2 = P, T_3 = T, P_3 = P$ Bağıntı sayısı =4